

Nélkülözhetetlen „levelesláda”

A hazai magyar könyvkiadás két bestsellerének ünneplésére, e két Kriterion-kiadvány megjelenése alkalmából felmerülő gondolataink kicserélésére gyűltünk itt össze. *A Helikon és az Erdélyi Szépművés Céh levelesládája* Marosi Ildikó, valamint *Benedek Elek irodalmi levelezésének első kötete* Szabó Zsolt gondozásában a szó szoros értelmében „bestseller” lett: mindkét munka mondhatni országsszerte szinte napok alatt elfogyott, és már hónapok óta hiánycikk — ami elsősorban a rendkívüli érdeklődést mutatja e könyvek iránt, de mutatja ugyanakkor azt az évtizedek óta érvényben levő és látszólag kiküszöbölhetetlen vásárlói igényfelmérést (jobban mondva: fel nem mérést!), amely az idültnek mutakozó [...] papírhány-nyal együtt oka annak, hogy egyes művek esetében indokoltan azért panaszkodunk: sajnálatos módon elfogytak — bármennyire logikusnak tűnik is, hogy inkább az ellenkezője miatt kellene panaszkodnunk. Országos könyvelosztó hálózatunk munkatílusát a könyvet rendszeresen vásárló olvasó jól ismeri, kár erre itt most több szót pazarolni; a [...] papírhány azonban megér még egy mondatot, mert ha ez a hiány valódi, akkor miért találkozhatunk három-négy-öt, sőt több éve megjelent, porosodó könyvekkel boltjaink asztalain vagy polcain, olyan munkákkal — s itt nemcsak szépirodalmiakra gondolok —, amelyeket semmilyen árcsökkentéssel nem lehet a tapasztalt vásárló nyakába varrni, már csak azért sem, mert a belőlük elfogyott példányok egy része bizonyos, nem túl hosszú idő múlva újra visszakerül a kereskedelmi körforgásba, és talán még olcsóbban — néha nem csupán egyetlen példányban! — megtalálható antikváriumainkban is. Ne várják el tőlem, hogy én itt nyomban megoldjam ezt a megoldhatatlannak tűnő problémát: csak azért találtam e helyen említésre méltónak, mert a régi mondást egyesek, úgy látszik, akként értelmezik: ha a könyveknek sorsuk van, akkor hát bizzuk őket a sorsukra...

De ha már akadályokról beszéltem, akkor éppen a Marosi- és a Szabó-féle dokumentumgyűjtemények kapcsán elmondható az is, hogy esztendőkkkel ezelőtt az előolvasással megbízott és nagyrészt igencsak közepes vagy ennél is alacsonyabb műveltségi szinttel rendelkező intézményi képviselők semmiképpen sem tartoztak azok közé, akik előmozdították az ehhez hasonló szerzői-kiadói vállalkozások sikerülését, függetlenül attól, hogy ezek milyen nyelven íródtak. Előfordult, hogy a marxista bölcsészprofesszor — aki mellesleg a társadalmi-politikai tudományok akadémiajának a tagja is volt — leckét kapott éppen a mai marxista bölcsélet időszerű kérdéseinek helyes értelmezése tekintetében, az RKP KB tagjaként heti-lapot vezető, országos hírvé költő a modern líra esztétikai problémáiban kapott oktatást, a többszörösen díjazott irodalomkritikus pedig nem egy ízben meggyőződhetett arról, hogy voltaképpen nem jól tudja azt, amiért pedig éppen az írószövetség elismerésében részesült. Pártunk Központi Bizottságának 1977. június végi plenumán mondott beszédében Nicolae Ceaușescu elvtárs erről a helyzetről így szólt: „Tulajdonképpen, ha az önbírálat szellemében is szóljunk, ezeknek az intézkedéseknek az elfogadásával megkétünk. Végső fokon valamennyi szerkesztőségben párttagok, pártaktivisták dolgoznak, nem kell tehát nekik felelniük a párt általános politikájának végrehajtásáért az illető területen? Más, külső embert kell kirendelnünk ezeknek az aktivistáknak az ellenőrzésére? De ez a pártszervek-re, az illető tevékenységi szektorok tényleges vezetésével megbízott állami szervekre tartozik. Ha valamely folyóirat vagy újság kommunistái nem képesek megérteni és írásaikban alkalmazni a politikai irányvonalat, hogy lehetne képes ilyesmire nem egy sajtóbizottság, hanem tíz ilyen intézmény?” E szavak elhangzása óta csaknem három év telt el, s országos viszonylatban [...] változott is a helyzet [...].

Az eddigi *Korunk-délelőttök* során a történelem, a nyelvészet, a műszaki tudományok, a művelődéstörténet, a népzene, népművészet és más területek nemzetiségi művelődésünk szempontjából jelentős műveit és alkotóit állítottuk, képletesen szólva, a fényszórók sugarába, tehát lapunk arcélének megfelelően a szellemi életünk egészéhez szervesen hozzátartozó kutatási területek minél szélesebb skáláját akartuk átfogni. Idősebb és fiatalabb tudósokat, szakkutatókat ünnepel-

Az 1980. április 18-i *Korunk-délelőttök* elhangzott szövegek.

tünk és bíraltunk — ünnepeltük őket, mert véleményünk szerint mindegyikük eddigi életművével vagy egy-egy kötetével érdemesnek mutatkozott valamennyiünk elismerő figyelmére, és néha bíráló szavak is elhangzottak, ám nem ünneprontás-ként, hanem többek között azért, hogy a szóban forgó munka egyes részleteit tekintve esetleges újabb kiadásakor még inkább megfelelhessen a tudományosság szigorú követelményeinek, az igényes olvasó elvárásainak.

Mai „napirendünkön“ az irodalomtörténet szerepel két alapvető munkával. És két alapozó munkásával is, akiknek első és legnagyobb érdeme: dokumentum-közléseikkel — mert minden írói levél kisebb-nagyobb mértékben hiteles, bár személyi elfogultságoktól sem mentes dokumentum az íróról, a korabeli irodalmi életről, tágabb értelemben a kor szellemi erővonalairól — hozzájárulnak ahhoz, hogy itt nálunk az irodalomtörténet mint tudomány helyes képet adhasson irodalmunk múltjáról. Ez a helyes kép pedig csak úgy rajzolható meg, ha ezek a levelek mintegy segítségül, kiegészítésként hozzájárulnak a szépírói alkotásokhoz, a sajtó-közleményekhez, a memoárirodalomhoz és más olyan forrásokhoz, amelyeknek összességéből feltárul literatúránk múltbéli állapota, hogy abból példát merítve vagy vele vitatkozva a ma számára hasznos tanulságok birtokába juthassunk.

E birtokba jutás lehetővé tétele a két szerzőnek köszönhető, de érdemes most már megnéznünk, hogyan jutottak ők könyvük anyagának birtokába, milyen feltételek között dolgozik az a kutató, akinek a dokumentumközlés a magára kimért, magára vállalt, sok szempontból nem hálás feladata. Minél inkább ismerjük e feladat nehézségeit, energia- és időigényességét, a gyűjtő elé tornyosuló nem csekély akadályokat, az indokolt elvárások és a megvalósíthatóság határai közé szorítottság gyakran elbizonytalanító hatását, kétségeket szülő befolyását, s különösen ha ismerjük azt a tényt, hogy ez a munka az adott lehetőségek és ezekkel összefüggésben művelődési életünk szerkezete következtében, úgymond, másodállásban, „szabad időben“ készül, miközben elvégzője lapot szerkeszt, cikket ír, szűkebb vagy nagyobb közönsége dolgait intézi, de közben az adatok számai halmozódnak emlékezetében, megoldatlan szövegközlési vagy jegyzetelési problémákon töpreng, rendezetlen írói hagyatékok gondját vállalja át magára, esetleg éppen egyes adatok és anyagok hozzáférhetetlensége emel gátat továbbhaladása elé — akkor részben, de nem egészében vázoltuk azt, hogy mit jelent hosszú évek munkájával, hangyaszergalommal, nem intézményes keretek között, egyéni erőfeszítéssel ilyen gyűjteményt összeállítani.

Itt érkezünk el egy olyan kérdéshez, amelynek megoldatlansága már régóta éreztetni áldatlan hatását: az ilyenszerű irodalomtörténeti kutatómunka intézményes kereteinek a hiányához. Bizonyára nehéz „partizán“ módszerekkel oklevéltárat szerkeszteni, bizonyára nehéz *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárat* szerkeszteni — bár erre egyesek megfogalmazása szerint van intézményünk, a neve: Szabó T. Attila, aki fél évszázados hihetetlen kitartásával minden fiatalabb kutató példaképe marad —, bizonyára nehéz *Romániai Magyar Irodalmi Lexikont* szerkeszteni — erre is van intézményünk, itt ül mellettünk, Balogh Edgár a neve —, és bizonyára nehéz két- vagy többnyelvű szótárat, főleg műszaki szótárat összeállítani. Ez mind így igaz, sőt egyes esetekben talán még inkább érződött és érződik az intézményes keretek hiánya. De most az irodalmi dokumentumok kiadásának szűkebb területéről beszélünk, s amint már említettem, az egyéni munka hozhat jó, sőt kitűnő eredményeket, valamely személy hozzáértése és szenvedéllyel társuló lakadatatlansága nélkülözhetetlen kiadványokhoz juttathat hozzá bennünket, de mennyivel előbbre tarthatnánk, polcainkon hány hasonló mű (például könyvészeti munka) sorakozhatna már, ha intézményekben dolgozó — mégpedig főállásban dolgozó! — szakembergárda jól összehangolt távlati terv alapján végezné ezt a kutatótevékenységet.

Még mielőtt valaki azzal vádolhatna, hogy a magam vagy egyesek kielégíthetetlen, mert túlságosan elmeretezett szakmai nagyzási mániájának adok hangot, fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy nem arról van szó, miszerint nemzeti-ségi művelődésünk számára akadémiai méretű és szervezetszerű kutatóintézeteket kellene létesíteni. De itt, Kolozsvárt, Erdélyben igenis hangot adhatunk [...] annak az [...] igénynek — bevallom előre: ez a gondolat nem az én ötletem, mások már felvetették, sőt a megvalósulás felé halad —, hogy Erdélyi Irodalmi Múzeum néven vagy akár más elnevezéssel létrejőjjön a bukaresti Román Irodalmi Múzeum egy olyan fiókja, illetve részlege, amely lehetővé tenné a jelenlegi állapotok felszámolását. Ehhez az országgrészhez fűződik Gaál Gábor és Aprily Lajos, Kuncz Aladár és Kós Károly életének és munkásságának java része, de itt élt és alkotott Lucian Blaga és Ion Agârbiceanu. Gustav Kisch és Karl Kurt Klein irodalomtörténészek — három egymás mellett létező, kölcsönös kapcsolatokat ápoló, egymást nemegyszer át-fedő kultúrterület olyan képviselőit említettem csupán, akik városunkban (is) éltek

és dolgoztak. Eredeti kéziratok, fotó- vagy xeroxmásolatok, újság- és folyóirat-kollekciók, valamint az ehhez az országrészhez kötődő írók könyvei *önkéntes* adományozás vagy felvásárlás útján a háromnyelvű erdélyi irodalomnak ebbe a panteonjába jutva, egyetlen helyen összegyűjtötte a magyar, román vagy német kutatók rendelkezésére bocsátva, érzésünk szerint olyannyira fellendíthetnék az irodalomtörténeti vizsgálatot, amire a mai lehetőségek közt nincsenek meg a feltételek. Ha erről beszélünk, vajon csupán a realitás talajától elrugaszkodott vágyakozásról van-e szó, vagy pedig valós igények minél sürgősebb kielégítésének a szükségéről?

A *Helikon és az Erdélyi Szépművészeti Céh levelesládájának* kiadása esetében hatványozottan igaznak bizonyult az, amit az ilyenszerű vállalkozások nehézségeiről mondtam. Nem akarom itt a szerző életrajzi adatait felsorolni, sem az eddigi köteteinek összeállításában közben jelentkezett visszahúzó erőket ecsetelni; ezt részben megírta maga könyvei előszavában, részben pedig ezek feltárása a személyi birtokosság jogán az ő feladata. De hogy Marosi Ildikó esetében olyan egyéni életútjal van dolgunk, amelynek kanyarjai, visszatérői és sorompói az elmúlt évtizedek körülményeiből következtek, az magyarázza, miért tartjuk az ő különleges érdemének, hogy hosszú esztendőök kitartásával, akadályoktól vissza nem riadva és nem jelentéktelen anyagi áldozatot is vállalva asztalunkra tette bevezetővel, függelékkel és jegyzetanyaggal együtt azt a 400 dokumentumot, amely nélkül két világháború közötti irodalmunk vizsgálata — most látjuk csak igazán — nem végezhető tudományos szinten.

Marosi Ildikó kapott indíttatást és baráti támogatást Szentimrei Jenőtől, Kemény Jánostól, és a családi légkör irodalmi „fertőzöttsége” is bizonyára befolyásolta abban, hogy az újságírás napi vagy heti penzumán túl, a színház vagy a műkedvelés kérdéskörén áthatolva irodalomtörténetírásunk forrásvidékei felé irányuljon érdeklődése. Ez az érdeklődés végül könyvek alakjában eredményeket hozott, előbb 1973-ban *A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládáját*, majd 1974-ben az Erdélyi Lajos közreműködésével készült és 20 romániai magyar író valóságait magában foglaló *Közlekedéseket*, most pedig az év fordulóján a ma ünnepelet kötetet. Hogy ez a kötet milyen mértékben módosítja a két világháború közötti romániai magyar irodalomról kialakított képet, azt kritikáinkban elemzik majd a szakemberek. Itt tegyük meg annyit, hogy néhány jellemző dokumentumot kiragadva, ezek példájával érzékeltessük a gyűjtemény értékét.

A Kemény János marosvácsi kastélyában 1926-tól kezdődően — néhány kivételtől eltekintve — minden év nyarán megrendezett Helikon-találkozók a jelenlévő írók szabad vitaparlamentjeként az egész itteni magyar művelődés jelene és jövője szempontjából jelentős szerepet játszottak. Ez volt az egyetlen olyan irodalmi fórum, ahol kezdettől fogva különböző politikai és esztétikai elveket valló alkotók jutottak szóhoz: Reményik Sándor és Nagy Dániel, Makkai Sándor és Szentimrei Jenő, Gyallay Domokos és Tamási Áron, Bánffy Miklós és Kacsó Sándor — s ez a pusztán egymás mellé állítás is mutatja a sokszínűséget, amelynek különböző árnyalatai sötétednek vagy világosodnak az évek elteltével, a politikai helyzet módosulásával, illetve újabb nemzedékek jelentkezésével.

Már a legelső Helikon-találkozón úgy látják az írók, hogy tisztázniuk kell a romániai magyar szellemi élet egészséges fejlődése végett néhány fontos kérdést, s ezért hét határozatban szögezik le közösen kialakított álláspontjukat. Idézzünk egy-két tanulságos részletet ezekből a határozatokból:

„A romániai magyar kisebbség nemzeti jövője megköveteli, hogy vezetői a kulturális élet törekvéseire helyezték át tevékenységük súlypontját. A népnevelés, az irodalom és a művészet problémáit kell a kisebbségi élet első vonalába állítani, amelyek egyenrangúak a politikai természetű célokkal. Szükséges tehát, hogy ezek a célok és ezeknek a szellemi és erkölcsi erőknek természetes képviselői és védelmezői fokozott mértékben vonassanak be a magyarság sorsának intézésébe. Ők azok, akik a velünk együttélő nemzetek kultúráival szakadatlan kapcsolatban állva, a legeredményesebben tudják megteremteni a békés politikai és gazdasági együttműködés lelki feltételeit is.”

„Nálunk az irodalmi művek elbírálásánál nem mindig irodalmi szempontok, de gyakran felekezeti, politikai és személyi elfogultságok érvényesülnek. Ezért a megjelent írók kötelezettséget vállalnak arra, hogy egyfelől minden erejükkel fel-támasztják az egészséges kritikai szellemet, másfelől rendszeresen küzdeni fognak a közönséget félrevezető, érdekelt, elfogult és tudatlan álkritika ellen.”

„A Helikon résztvevőinek egyhangú véleménye az, hogy a román, az erdélyi német és a magyar irodalom java termékeinek kölcsönös megismertetése és átültetése elsődrendű kulturális feladat, ami kedvezően segíti elő népeink bensőséges együttműködését.”

„Az egybegyűlt írók szükségesnek tartják, hogy kisebbségi életünk összes szellemi és gazdasági erői összefogjanak az erdélyi magyar színjátszás támogatására és válságának gyökeres megoldására.”

Csak néhány idézet az első találkozójegyzőkönyvéből, és máris mennyi megoldandó probléma, a későbbiekben állandóan vissza-visszatérő jövőtervezés és szellemi igény! S ha ez a vitaforum nem tudta is valamennyit megoldani (ez vonatkozik különösen az „egészséges“-nek óhajtott kritikai szellemre, ugyanis a későbbi években óhatatlanul tovább érvényesültek, mint máshol és más korban is, a politikai és személyi elfogultságok), a találkozók amolyan közösségi katalizátorokként mindig megindítottak valamit, akár irodalmi pályázatokról, akár más művészeti ágak megoldandó kérdéseiről volt szó, sőt néha éppenséggel itt robbantak ki az addig csak lappangó ellentétek, mint például 1933-ban, amikor egy belső ellenzéki csoport az EMÍR megalakításával már a centrifugális erők jelentkezését jelzi.

Ezek az erők a húszas évek végén éreztetik hatásukat, amikor egyre több író úgy látja: át kell szervezni az Erdélyi Szépművés Céh lektorátusát, hogy megfeleljen az objektív értékelőválogatás szempontjainak. Szentimrei Jenő és Tamási Áron beadványaira 1930 legelején Kós Károly körlevelet intéz az írókhoz, amelyben leszögezik a beérkezett kéziratok lektorálásának határidejét, a fellebbezés módozatait, közlik a felülvizsgáló bizottság összetételét. Mindez azonban nem járul hozzá a belső sürölődások felszámolásához, s a levelek tanúsága szerint egyes művek (mint például Kacsó Sándor *Vakvágányon* és Berde Mária *Szentségvívők* című regénye) kiadásának megtagadása következtében az íróközösségekben egyre inkább érződik az összetartó kohéziós erők gyengülése, amit csak siettet a fokozatosan súlyosbodó hazai gazdasági helyzet és a kisebbségi sorssal együtt járó léthelyzet romlása.

Az előbbi példák után említsük itt meg végül azt a jelentőségében magasan kiemelkedő, emberi hangú kordokumentumot, amely Marosi Ildikó könyvében a 306-os szám alatt található: Reményik Sándor 1937. február 26-án keltezett levelét Makkai Sándorhoz. E levélhez előljáróban tudnunk kell, hogy Makkai, a püspök-író, a *Magunk revíziója*, a *Magyar fa sorsa* és e föld történelméből ihletődött regények, elbeszélések szerzője 1936-ban hirtelen elhagyta Erdélyt, Magyarországra távozott, és nem sokkal ezután a budapesti *Látóhatár* folyóirat hasábjain cikket közölt *Nem lehet* címmel, amelyben a kisebbségi jövő zsákutcába torkollását rajzolta meg sötét színekben. Erre a csüggesztő megnyilatkozásra Reményik *Lehet, mert kell* címmel válaszol az *Ellenzékben*, de Makkaihoz intézett levelében is a küzdő sorstárs őszinte döbbenetét fejezi ki, amikor így fogalmaz: „Írásodból oly kietlen pesszimizmus fekete tükörtava nézett velem farkasszem, oly kiutat nem látó és nem mutató ítélet egy nemzet-törödék, az ittmaradt magyarság számára, hogy órákig s napokig hajoltam a sötét, mozdulatlan tükörlap fölé, s próbáltam belőle tükröződő, vigasztaló csillagok fényigéit kibetűzni.” Mivel ezek a „fényigék” nem láthatók Makkai írásában, Reményik mind keserűbb, szemrehányó hangnemben keresi a magyarázatot a régi Makkai *mostani* defetizmusára: „... cikkedben fejtegeted, hogy nemzeti létet mégis csak saját szuverén nemzeti államban tudsz elképzelni. Ez már egészen új gondolatod. Azért új, mert a mi egész transzilvanizmusunk az impérium megváltozása óta azon a sarkételen nyugodott, kimondva vagy ki nem mondva, hogy állam és nemzet *nem* szükségképpen egy, sőt a nemzet államtalan formája mélyebb, tisztultabb, bensőségesebb, keresztyénibb, etikaibb lehet, mint az állami, tehát politikai formája. Nem ezt hirdette vajon minden gondolatod és minden csepp véred, amíg közöttünk voltál? Nem találkoztunk-e vajon mi ketten és még sokan itthon ebben a gondolatban? Nem egyenesen tőled tanultuk-e ezt?” A Végvári-versek írója (s e verseket előbb megtagadta, majd később, élete alkonyán a fasizmussal nyíltan szembehelyezkedő lírikus), a magát bárátlanul elárultnak és szellemileg elárultnak, mert Erdély-hitében magára hagyottak érző Reményik a reményfosztottság mondatpallóin egyszóvalva mégis határozottan halad muszáj-mondanivalója felé: „Annyi kényes kérdés mindenféle szempontból, kifelé, befelé egyformán kényes probléma kavardok fel cikked nyomán, hogy nálam sokkal erősebb szív is tanácstalanul birkózik velük. A viharból, az izgalomból és gyötrelemből, melyet tanulmányod itt a legjobbak szívében is keltett, láthatod azonban egyéniséged *kibeszélhetetlen súlyát számunkra* most is, és minden időben. Ellenkezésbe kerülünk Veled, ellenkezésbe önmagunkkal, meg-hasonlás támad és megkeményedés származik, vagy csüggedés és kétségbeesés, de gondolataidtól sokáig nem lehet szabadulnia senkinek. Bizony beszélnek a kövek és a lelkek és rólád itt — és fognak beszélni, mikor már nem leszünk ebben az árnyvilágban sem mi, sem Te.” Keserű mondanivaló, súlyos szavak: a megfoghatatlan „erdélyi lélek”-mitosz kutatói mondhatnák meg, vajon nem e mitosz egyik szándékotlan nekrológját írta-e meg Reményik ebben a levelében.

Befejezésül még csak annyit: forrongó korszak forrongó irodalmi életéről kapunk a levél szubjektív műfajába ágyazott objektív képet Marosi Ildikó gyűjteményes munkájából. Ha fél évszázad múlva valaki a mai irodalomról valló dokumentumokat gyűjti össze, vajon lényegesen más képet lát majd az akkori olvasó? Bizonyos szempontból, sajnos, nincs okunk erre a kérdésre nemmel felelni, hiszen csak az utóbbi két-három esztendőben is hány parázsló vagy az indulatok láváját magasba szökeltető vitának voltunk tanúi, hazai magyar lapjainkban hány fulánkös minősítést, türelmetlen hangú, nemegyszer gúnyos kipécézést hozott felszínre, vagyis nyomdapapírra vélt egyéni sérelem, provinciális mellőzöttségérzés, a magán- vagy nem magánszférabeli állapotokról valló, néha — legalábbis a rejtettebb összefüggésekbe be nem avatott, egyszerű olvasó számára — valósággal irracionális indittatásúnak tűnő polémia? S történik ez gyakran itt, annak a Tordának a közvetlen közelében, ahol 1568-ban az országgyűlés jövőendő évszázadokra érvényes módon hitet tett a hitbéli tolerancia szükségessége mellett. Terméketlen, sőt káros viták fellobbanása idején talán nem is véletlenül jut eszünkbe, hogy egyes íróinktól milyen nagyon távol áll ennek a nemes hagyománynak a tisztelete.

Ez a könyv, amelyről itt szoltunk, szintén azt tanúsítja, hogy a két világháború köze sem volt mentes az írói nézeteltérésektől, a különböző táborok közötti heves összecsapásoktól. Volt bizonyos fokú *Erdélyi Helikon*—*Korunk*-ellentét, voltak viták egyes írók között, s ha ma felismerjük is azt, hogy mindkét folyóirat irodalmunk, szellemi életünk múltjának értékelendő része, az ellentétet meg nem történtté nem tehetjük. De annyit tehetünk és teszünk is, hogy a régi *Korunk*ot közvetlen elődjének, hagyományának tekintő új *Korunk* a hajdani „ellentábor”-hoz tartozók emlékéit idézi egy tőlük származó, róluk szóló mű kapcsán. Mert érvényeseknek tartjuk Kós Károly szavait, amelyeket Marosi Ildikó idéz bevezetőjében: „Gaál Gáborral nem ellenségek, ellenfelek voltunk, de tiszteltük egymást kölcsönösen. A háború után is jól voltunk, ő kért fel az Utunk fejlődésének elkészítésére.”

Igaz volna, hogy az előttünk járók legjobbjai — pártállásuktól és vérmérsékletüktől függetlenül — még elevenen megőrizték emlékezetükben a tordai példadást?

BALOGH EDGÁR

Élő forrás

Szabó Zsoltot üdvözlöm abból az alkalomból, hogy közreadta nagyapja, Szentimrei Jenő „édes jó bátyjára”-nak, Benedek Eleknek az utolsó, erdélyi korszakabeli levelezését, legalábbis annak négy évnyi anyagát 1921-től 1925-ig, a *Kriterion* számunkra oly fontos *Romániai Magyar Írók* sorozatában. Mély, bensőséges folytonosságot érzek a személyi vonatkozások véletlennel tűnő, mégis törvényszerű játékaiban, s egyben ismétlődést, felújulást is, időszerűséget gondban és célban. A nemzetiségi életben immár nemzedékek fonódnak egymásba, ütköznek és torlódnak, s mindig bekövetkezik az ideje kiegyenlítésüknek is az együttélés és továbbélés minden változatában. A *Benedek Elek irodalmi levelezése* című kötet, bár második része még hátra van, nem kevesebb mint 257 dokumentumával rányit a forrásra, a romániai első eszmélkedések, az irodalmi formájú öntudati indulás, a szellemi keletkezés kezdeteire, panorámát tár az egykorú írói együttesek és különbözőségeik, harcok és találkozásaik minden árnyalatára, fiatalok és öregek személyi titkait lepeli le, s mindezt a levelezés rendkívül bizalmas, őszinte műfajának varázsával.

Kezdjük Benedek Elek most új megvilágításba került személyiségével. A családilag is kijelölt, irodalomtörténészként elkötelezett fiatal kutató, aki különben pályáját, akárcsak az eszményképévé vált Benedek Elek, az ifjúsági sajtóban kezdte el, most a levélgyűjtemény előszavában összegezi mindazt, ami Benedek Elekről anyyunk munkája során a mesemondó Elek apó legendás alakjától a kiegyezéses korszak harcos publicistájáig visszamenőleg, majd időbb, a mi sajátosságaink közé alkalmazkodva, a kisebbségi irodalomszervezőig kiderült. Mindeme előmunkálatok után tavaly már úgy ünnepelethettük a kisbaconi Kazinczy születésének 120. és halálának 50. évfordulóját, hogy kis és vak elskatulyázások helyett teljes jelentőségében, a haladás és művelődés világosságra került összefüggésrendszerében emlékeztünk meg arról, akit búcsúztatásakor Tamási Áron így jellemezett: „Hős volt,